

УДК 373.5.016:[811.161.2'373:81'243]
DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.74.28>

Рудюк Т. В.

РОДИННА ЛЕКСИКА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ІНОЗЕМНИХ МОВ (КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ АСПЕКТ)

Зреалізовано методичку послідовної підтримки процесу вивчення досліджуваних одиниць у площині рідної та іноземних культур (комунікативно-діяльнісний аспект). Акцентовано увагу на можливості запозичення закордонних підходів до викладання з метою оптимізації навчального-виховного процесу та сприяння його максимальної ефективності. Зокрема, запропоновано обговорення та інтеграцію відповідних творчих матеріалів шкільних олімпіад із іноземної мови в контекст досліджуваної розвідки; здійснення діалогів; написання листів, тощо. Крім того, дібрано інформацію текстового забезпечення, як-от: особливості святкування традиційних свят іншими народами, поради психологів щодо стадій розвитку сімейних стосунків у контексті вивчення родинних номінацій, аналіз статистики розлучень і подібне. Тобто, спроектовано ефективність формування родинної лексичної компетенції засобами рідної та іноземних мов, допоміжними текстовими напрацюваннями.

Серед умов, які забезпечували результативність комунікативно-діяльнісного підходу під час вивчення родинної лексики в аспекті досліджуваного питання, визначено формування духовної потреби внутрішньої та міжкультурної комунікації; прагнення пізнати нове; здійснювати компаративний аналіз лінгвістичних явищ на прикладі декількох мов. Запроваджено практику ведення словника номінацій досліджуваного характеру, з'ясування спільних та відмінних закономірностей називання, творчий погляд на застосування елементів СІТ у контексті вивчення родинної лексики.

Зроблено висновки про перспективність використання комунікативно-діяльнісного підходу та можливості інтенсифікації процесів засвоєння досліджуваних одиниць у площині рідної та іноземних мов, наприклад: моделювання міжкультурного діалогу; залучення до вивчення національних і міжнародних проблем; формування навичок толерантного спілкування з представниками різних культур.

Ключові слова: *родинна лексика, комунікативно-діяльнісний підхід, родинна лексична компетенція, дискурс культури, компаративістика, бікультурний шлюб.*

Співпраця з європейськими народами є складовою становлення української державності, реформування національної освіти та здобуття нових перспектив для навчального процесу. Для прикладу, нині планується розробка програми виховання української молоді, ціннісними орієнтирами для якої були і українська освіта, наука, культура, християнська мораль і етика, українська демократична правова держава в європейському економічному просторі [1, с. 31–32]. Така система неперервної мовної підготовки, на думку Л. І. Мацько, повинна надавати можливість опанувати рідну (національну) мову і вивчати іноземні з метою формування мовної культури, компетенції, толерантного ставлення до інших цивілізацій із перспективою виходу в зарубіжний мовний простір [1, с. 36–37]. Утім, поділяємо міркування С. Ф. Русової про те, що усяка іноземна мова є найкращим ключем до розуміння іноземного народу, і навчання її завжди одночасно з географією якогось чужого краю, літературою, життям, психологічними рисами того народу, його відносинами з українським, і порівнянням природи, економічних умов [3, с. 253].

Актуальність нашої розвідки полягає в тому, щоб розкрити деякі європейські тенденції методики викладання рідної мови з метою оптимальної реалізації подібних підходів під час вивчення родинної лексики в школах України. До того ж варто зауважити, що пізнання менталітету різних народів розширює кордони для максимального розуміння власного.

Мета статті – розкрити роль і значення вивчення родинної лексики в контексті рідної та іноземних мов, зокрема німецької.

Упродовж віків найціннішим осередком існування для кожної людини залишається родина. Без неї не може бути громади, народу, нації; це своєрідний внутрішній показник потенціалу та рівня добробуту певної країни.

Європейський і особний досвід вчить, що людина є сильнішою завдяки зв'язкам із сімейними традиціями, історичною пам'яттю поколінь. Саме в такому найближчому оточенні особистість здобуває досвід і передумови для формування практики подальшої комунікації значно ширших просторових масштабів. Наприклад:

- базову безпеку, безпосереднє (безумовне) прийняття;
- відчуття єдності частин цілого;
- уявлення про поняття родинної атмосфери та її складників;
- досвід комунікації; діяльності між декількома поколіннями, які стають запорукою подальшої здатності налагодження стосунків із ровесниками та представниками різних культур, націй;
- авторитетність соціально необхідної поваги до праці близьких і оточуючих людей, турботи про членів родини, тощо;
- оптимізм, здатність бути творцем власного щастя.

Метод є шляхом досягнення визначеної мети. Так, практика інтернаціональної лінгвістичної школи Tandem München (Kurfürstenplatz, 5) надає важливого значення пріоритетним каналам надходження інформації, оскільки саме вони (за їхніми переконаннями) здатні сприяти максимально високій результативності навчального процесу (див. табл. 1).

Співвідношення ефективності сприйняття та засвоєння інформації залежно від каналів її надходження (за матеріалами інтернаціональної лінгвістичної школи)

<i>Однотипний канал (рівень засвоєння у відсотках)</i>		
Читання	Слухання	Зорове сприйняття
10 %	20 %	30 %
<i>Комбіновані канали сприйняття та засвоєння інформації</i>		
Поєднання слуху та зору	Самостійне мовлення (комунікація)	Виконання певного виду діяльності
50 % ефективності	70 % ефективності	90 % ефективності

Себто, згідно з даними наведеної таблиці, маємо право говорити про результативність комунікативно-діяльнісного підходу в контексті опрацювання досліджуваної інформації. Спілкування, реалізоване за чітким напрямом діяльності є запорукою успішності навчального процесу; формування мовної лексичної компетенції, наприклад: проговорювання (монолог, діалог, усний твір); розігрування сценаріїв, складання проєктів, тощо. Подібні спостереження поділяє китайська народна мудрість, яку охоче цитують її представники після тривалого досвіду взаємодії: “Розкажи мені – і я забуду; покажи мені – і я запам’ятаю; навчи мене (словом і ділом) – і я навчуся”.

Важливим фактором визначаємо актуальність академічної інформації, можливість її практичного застосування у реальному житті. Так, конкретні чинники необхідності навчального матеріалу значно підвищують мотиваційну складову інтеракційного процесу. Водночас має бути місце новітнім поглядам крізь призму компаративного аналізу викладання мов чи розділів; здійснення своєрідного міжкультурного полілогу в контексті вивчення родинної лексики. Приміром, наведемо зразки творчих завдань шкільної олімпіади з німецької мови, які можуть бути інтегровані в площину вивчення досліджуваних одиниць (додаємо розширений список запитань, які не проілюстровано німецькою):

I. *Wie verstehen Sie die Rolle der Familie in der modernen Welt? / Як Ви розумієте роль сучасної сім’ї в світі?* (Скласти усне/ письмове повідомлення; апробувати діалог; взяти інтерв’ю тощо).

Berücksichtigen Sie dabei folgende Punkte: / Врахуйте такі моменти:

– *Was ist für Sie persönlich “gute” bzw. “schlechte” Erziehung? / Що для Вас особисто є “добре” та “погане” виховання? Які родинні номінації Ви пов’язуєте з виховним процесом у сім’ї? / Відповідь аргументуйте.*

– *Sehen Sie Unterschiede in der Erziehung zwischen Deutschland und der Ukraine? / Чи бачите Ви різницю виховання в Німеччині та Україні? Дослідіть дане питання в контексті використання відповідних родинних номінацій.*

– *Was halten Sie von der Parole “Erzieht die Erzieher” / Як Ви розумієте гасло “Навчайте вихователів”. Чи повинні вчитися батьки в дітей?*

– *Viele Menschen sagen, dass die Familie im Leben wichtig ist. Sind Deine Eltern wichtig für Dich? Warum? / Багато людей кажуть, що сім’я в нашому житті є дуже важливою. Наскільки вагомими для Вас Ваші батьки? Чому? (Напишіть тріп-роздум із використанням родинної лексики).*

– *Hast Du Geschwister? Wie alt sind sie? Was machen sie? Helfen sie dir? / Чи маєте Ви брата чи сестру? Скільки їм років? Що вони роблять? Чи допомагають вони Вам? (діалогічна форма взаємодії з можливим використанням проєктної презентації родини та відповідних номінацій).*

– *Oder hat es Vorteile, ein Einzelkind zu sein? / Чи є переваги бути єдиною дитиною в сім’ї? Обміркуйте переваги та недоліки таких сімей.*

II. *Beruf. Erzählen Sie über die Berufe in Ihrer Familie / Професія. Розкажіть про спеціальності у Вашій родині.*

Was ist Ihr Vater (Ihre Mutter) von Beruf? / Яка професія Вашого батька (матері)?

Was möchten Sie werden? Ким Ви хочете стати? / Чи характерна для Вашої сім’ї професійна династія?

Welche Vor- und Nachteile hat dieser Beruf? / Які переваги та недоліки цієї професії?

Was ist für Sie Wichtiger: eine Arbeit, die Spaß macht, oder eine Arbeit, bei der man viel Geld verdient? / Що для Вас важливіше: робота, яка приносить задоволення чи робота, де Ви заробляєте багато грошей? Поєднання професійного та сімейного щастя?

III. *Die Familie spielt im Leben jedes Menschen eine entscheidende Rolle. Nehmen Sie Stellung dazu. Gehen Sie dabei auf folgende Punkte ein: / Сім’я відіграє вирішальну роль у житті кожної людини. Наведіть приклад, розкриваючи наступні пункти:*

– *Wie groß ist Ihre Familie? / Наскільки велика Ваша сім’я?*

– *Was verbindet die Menschen in den Familienkreis? / Що об’єднує людей в сімейному колі?*

– *Kann man heute ohne Familie leben? / Чи можна сьогодні жити без родини?*

– *Können die jungen Leute in der Regel unabhängig von der Meinung ihrer Eltern entscheiden? / Чи мають право молоді люди, як правило, незалежно від думки батьків вирішувати особисті проблеми?*

– *Welchen Einfluss kann die Familie auf das Leben eines Menschen und seine Weltanschauung machen? / Який вплив може мати родина на життя та світогляд людини?*

IV. Thema "Familie" / Тема "Сім'я".

Heute gibt es zahlreiche Möglichkeiten, dass sich Menschen aus verschiedenen Kulturen kennenlernen: am Arbeitsplatz, auf Reisen, beim Studium oder in der Nachbarschaft. / Сьогодні існує чимало можливостей для того, щоб люди з різних культур познайомилися: на роботі, в подорожі, на навчанні чи в околицях. So entstehen immer mehr bikulturelle Familien. / Ось так зароджуються бікультурні родини.

Schreiben Sie einen Lesebrief an die Redaktion der Jugendzeitschrift "Vitamin de". / Напишіть листа до редакції молодіжного журналу "Vitamin de". Berücksichtigen Sie dabei folgende Punkte / Розгляньте наступні пункти:

– Welche Vor- und Nachteile können Sie sich für eine bikulturelle Familie vorstellen? / Які переваги та недоліки бікультурних родин Ви можете навести?

– Wie werden diese Familien in unserem Land betrachtet, positive oder eher mit Vorbehalten? / Як ці сім'ї сприймають у нашій країні: позитивно чи із застереженням?

– Haben Sie Bekannten oder Verwandten, die auch in den bikulturellen Familien leben? / Чи є у Вас знайомі чи родичі, які живуть у бікультурних родинах?

Особливого значення для формування світогляду сучасного покоління відіграє здобуття досвіду життя інших народів, їхніх традицій та побуту в контексті вивчення родинної лексики. Приміром, на законодавчому рівні Китаю прийнято закон про планування родини, тобто обмежено права батьків мати більше, ніж одну дитину. Принагідно зауважимо, що для цієї нації характерна досить велика сімейна чисельність та домінуюча роль батька. Чоловіки повинні мати такі характеристики, як-от: силу, розум, статність (порівняно з китайськими жінками). Представниці прекрасної половини, як правило, відповідають національному еталону витонченості, чистоти, добра, внутрішнього багатства та розуму. Жителі Китаю надають вагомому значення місячному календареві, згідно якого визначають цикл буднів і свят. Загальнообов'язковим є родинне святкування Нового року, бо саме в цей час відбувається об'єднання сім'ї, відвідування батьків та сумісне пошанування предків. Усі члени родини беруть посильну участь у приготуванні святкової вечері: жінки, чоловіки, люди похилого віку, діти, – всі вносять посильну лепту в спільне торжество.

У цей період прибирають дім, очищають простір для світлих моментів і приємного обміну подарунками; моляться про родинне щастя, здоров'я, добро та фінансове благополуччя. Підносять презенти, як правило, парного характеру, які символізують єдність і сімейну гармонію. Застілля супроводжують піснями, спогадами та сподіваннями, сумісним переглядом телепередач, салютів, феєрверків, загальновідомих світлових шоу та традиційних фестивалів. Представники цієї нації зазначають, що держава береже їхній розум, забороняючи користування соціальними мережами та меседжерами. Із рідними чи друзями вони мають право спілкуватися через мобільну комунікаційну систему для передачі текстових і голосових повідомлень, розроблену китайською компанією Tencent "We Chat".

Доволі нетрадиційним визначаємо новорічний ритуал поклоніння предкам. Навіть дотепер (інформацію взято зі спілкування зі студентами) у Китаї старанно виготовляють паперові макети ідеальних будинків, машин, необхідної кількості грошей та демонструють їх на всесвітньовідомих виставках у Парижі. Ці атрибути привселюдно спалюють, приносячи таким чином дар померлим родичам.

Досвід Германії є не менш цікавим. 64 % практичних німців уважають, що причиною для одруження є обіцянка кохання своєму партнерові / – ці перед свідками; 40 % – щоб бути фінансово захищеним; 36 % – переконані, що офіційність церемонії є символом справжності родини [4, с. 19]. На законодавчому рівні, одруження в останній місяць року надає можливість новоспеченому подружжю сплачувати податок за одну особу, а не за двох за попередній рік. Така перспектива, переконують місцеві жителі, змушує до узаконення стосунків навіть зятяних одинаків чи ті пари, які досить тривалий час проживали неофіційно. Ще: неподалік від Мюнхена, в містечку Gauting (Баварія) поблизу від вулиці am Wurmufer довелось спостерігати неординарний погляд родинних традицій. Подружжя досить поважного віку розмістило на своєму подвір'ї стовбур дерева, на якому власноруч розташувало фігури строкато розфарбованих сердець із інформацією про дати народження, вагу та зріст онуків. На самісінькій верхівці досить зворушливо зазначено: "Herzlich Willkommen". Вражали німецькі сімейні звичаї Mein erster Adventskalender, традиції їхнього родинного відкриття, фотоальбоми з перспективою побудови генеалогічного дерева, тощо.

У контексті розвідки пропонуємо започаткувати практику ведення словника номінацій досліджуваних лексем різними мовами (див. табл. 2).

Таблиця 2

Родинні номінації в рідній та іноземних мовах

№ з/п	Назва родинної лексичної номінації українською мовою	Німецькою / мовний коментар (за потреби)	Англійською	Французькою	Італійською	Китайською
1.	Мама	die Mutter	Mum	Maman	Mamma	媽咪
2.	Тато	Der Vater	Dad	Papa	Papà	爸
3.	Чоловік	Der Ehemann / дослівний переклад – близький чоловік	Man	Homme	Uomo	男子

4.	Дружина	Die Ehefrau / дослівний переклад – близька жінка	Wife	Femme	Moglie	妻子
5.	Брат	Der Bruder	Brother	Frère	Fratello	哥哥
6.	Сестра	Die Schwester	Sister	Sœur	Sorella	妹妹
7.	Двоюридний брат	Der Cousin	Cousin	Cousin	Cugino	表哥
...	...	...	...	...	...	...

У руслі подібних здобутків акцентуємо увагу на можливості використання сучасної інформації, як-от: уроків шлюбу від дружини 44-го президента США Мішель Обами; досвід психологів.

Зокрема, останні переконані в тому, що 80 % розлучень можна було б уникнути, за умови інформування подружжя про сім стадій розвитку сімейних відносин. Радимо старшокласникам розподілити номінації родинних лексем (НРЛ) за відповідними періодами взаємостосунків:

1. Цукерко-букетний етап (триває близько 18 місяців). Наділяє всевіт яскравими фарбами з легким ефектом наркотичного сп'яніння. Партнер видається найцікавішим об'єктом у світі / НРЛ – дівчина / хлопець; наречена / наречений; дружина / чоловік.

2. Період перенасичення. Характерний тверезий погляд на стосунки та партнера, вшухання почуттів і поступове звикання один до одного з більш природною поведінкою / НРЛ – дружина / чоловік; мама / тато.

3. Етап відрази. На жаль, його неможливо уникнути. Це етап сварок і виявлення недоліків. Більшість ухвалює рішення про розтавання або розлучення. Проте за умови такого варіанта розвитку подій партнери починають будувати інші стосунки, у яких знову долають лише три стадії, якщо не здатні перейти до іншого етапу разом / НРЛ – дружина / чоловік; мама / тато.

4. Фаза терпіння. Обидва партнери набувають мудрість, оскільки починають усвідомлювати, що сварки закінчуються, а стосунки необхідно продовжувати. Отже, подружжя здобуває мудрість / НРЛ – дружина / чоловік; мама / тато; бабуся / дідусь.

5. Етап боргу (поваги). Це – етап справжнього кохання, оскільки до цього його просто не було. Партнери не лише розуміють свої обов'язки, а й те, що вони можуть дати своєму подружжю / НРЛ – дружина / чоловік; мама / тато; бабуся / дідусь.

6. Стадія дружби. Близькість і довіра, які є сходинкою до наступного етапу / НРЛ – дружина / чоловік; мама / тато; бабуся / дідусь.

7. Етап справжнього кохання. До цього періоду йдуть довгий час через складні життєві ситуації та перипетії. Подружжя не керується егоїзмом чи заботонами / НРЛ – дружина / чоловік; мама / тато; бабуся / дідусь.

Така інформація дозволяє ще в школі переосмислити досвід дитячих казок і “Синдром невинуватих сподівань” у майбутньому, позаяк саме доросле життя потребує значної духовної роботи, розвитку, терплячості, тощо.

Ще: у газеті “Експрес” від 23.08.2015 року провідним науковим співробітником Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАНУ Л. І. Слюсар зазначено: “Рівень розлучень в Україні сягає 61 %, тобто розпадається більша половина пар, у зв'язку з чим Україна посідає перше місце у Європі” [2]. Пік, на думку соціологів, припадає на перші роки подружнього життя, а саме: від 3-х місяців до півтора року. Названо й п'ятірку найпоширеніших причин, які, на жаль, не аналізують у шкільній програмі в контексті текстового-інформаційного забезпечення відповідного матеріалу:

1) алкоголізм (59 % через який розпадається кожна п'ята родина); у 2012 році Україна посіла третє місце в світі за середнім споживанням горілки на особу після Росії та Білорусі;

2) матеріальні труднощі (15 %);

3) зрада та ревності (12 %);

4) незадоволення інтимними стосунками (5 %);

5) несприятливі житлові умови (5 %);

6) неможливість мати дітей (4 %).

Тобто наведена модель демонструє неготовність молоді будувати стосунки, що накладається на кризи подружнього життя та “Синдромом невинуватих сподівань”, згаданий нами раніше. Проте, саме в старшій школі варто говорити про вироблення навичок спільного долавання труднощів; прагнення до збереження сімейних традицій і запозичення досвіду різних країн із метою збереження власної сім'ї.

Висновки. Отже, вивчення досліджуваних одиниць у контексті української та іноземних мов сприяє формуванню родинної лексичної компетенції в досить життєвому руслі; толерантного ставлення до різних культур; усвідомленого сприйняття власного життя зі здатністю долати як внутрішні так і міжмовні бар'єри.

Використана література:

1. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр”. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 607 с.
2. Мороз М. Україна – на першому місці в Європі за кількістю розлучень. *Експрес онлайн*. URL: <https://expres.online/archive/main/2015/08/23/148726-ukrayina-pershomu-misci-yevropi-kilkisty-rozluchen> (дата звернення 28.03.2019).

3. Русова С. Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн. 2. За редакцією Є. І. Коваленко; Упоряд., прим. Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук. – К.: Либідь, 1997. – 320 с.
4. Buscha A., Raven S., Szita S. Erkundungen Deutsch als Fremdsprache. Integriertes Kurs- und Arbeitsbuch. Sprachniveau B2. Schubert-Verlag Leipzig, 2019. 263 s.

References:

1. Matsko L. (2009) Ukrainska mova v osvithnomu prostori: navchalnyi posibnyk dlia studentiv-filolohiv osvithno-kvalifikatsiinoho rivnia «mahistr» [Ukrainian language in the educational space: a textbook for students-philologists of educational and qualification level «Master»]. – K.: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2009. 607 s. [in Ukrainian].
2. Moroz M. Ukraina – na pershomu misti v Yevropi za kilkistiu rozluchen /Maryna Moroz / Ekspres online. – Rezhym dostupu do hazety: <https://expres.online/archive/main/2015/08/23/148726-ukrayina-pershomu-misci-yevropi-kilkisty-rozluchen> (data zvernennia: 28.03.2019).
3. Rusova S. (1997) Vybrani pedahohichni tvory: U 2 kn. Kn.2 [Selected pedagogical works: In 2 books. Book 2]/ Sofiia Rusova / Za redaktsiieiu Y. I. Kovalenko; Uporiad., prym. Y. I. Kovalenko, I. M. Pinchuk. – K.: Lybid, 320 s. [in Ukrainian].
4. Buscha A., Raven S., Szita S. (2019) Erkundungen Deutsch als Fremdsprache. Integriertes Kurs- und Arbeitsbuch. Sprachniveau B2. – Schubert-Verlag Leipzig. 263 s.

Rudiuk T. V. Family vocabulary in the context of Ukrainian and foreign languages (communicative-activity aspect)

The article implements the method of consistent support the process of studying the investigated units in the field of native and foreign cultures (communicative-activity aspect). Emphasis is placed on the possibility of borrowing foreign approaches for teaching in order to optimize the educational process and promote its maximum effectiveness. In particular, it is proposed to discuss and integrate the relevant creative materials of school competitions in foreign languages in the context of the research; holding a conversation; writing letters, etc. In addition, the information of text support was selected, such as: features of celebrating traditional holidays in different countries, psychologists' advice about the stages of development family relations in the context of studying family nominations, analysis of divorce statistics, etc. The efficiency of formation family lexical competence by means of native and foreign languages and additional text resources is projected.

Among the conditions that ensured the effectiveness of the communicative-activity approach during the study family vocabulary in the aspect of the researched problem, the formation spiritual need of internal and intercultural communication is; desire to learn something new; to carry out the comparative analysis of linguistic phenomena on the example of several languages are determined. The practice of maintaining the dictionary of studied nominations, clarification of common and different patterns of naming, creative use IT in the context of the study family vocabulary were offered.

Conclusions are made about the prospects of using the communicative-activity approach and the possibility of intensification the processes of assimilation the studied units in the plane of native and foreign languages, for example: modeling intercultural polylogue; involvement in solving and researching national and international problems; formation the skills of tolerant communication with representatives of different cultures.

Key words: family vocabulary, communicative-activity approach, family lexical competence, cultural discourse, comparative studies, bicultural marriage.